

N:o 174.

Af herr **Ernst Carlson**, *angående ändring i § 75 riksdagsordningen.*

Det är en utmärkande grundsats för vår riksdagsordning, att de flesta och viktigaste ärendena af kamrarne hänvisas till gemensam förberedande behandling af vissa ständiga eller särskilda utskott, bestående af lika många ledamöter från hvardera kammaren. Derigenom blifva redan vid en frågas första handläggning inom representationen olika synpunkter och samhällsintressen bättre företrädda, än om riksdagsärendena skulle, såsom i andra länder med tvåkammarsystem är fallet, inom hvardera kammaren särskildt förberedas. Efter enahanda gemensamhetsgrund välja de båda kamrarne ett lika antal ledamöter äfven i Riksdagens delegationer, såsom opinionsnämnden, valmän för utseende af Riksdagens justitieombudsman, dess fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, kanslideputerade, komiterade för tryckfrihetens vård m. fl. Egentligen är det endast då frågan gäller tillfälligt utskott eller sådana saker, som angå blott endera kammaren, t. ex. tillsättande af dess kansli- och vaktbetjente eller handhafvande af dess ekonomi, som särskild, endast för endera kammaren afsedd förberedande behandling af ärendena eger rum.

Om anordningen med gemensamma utskott och nämnder, hvilken i Sverige har gammal häfd, i allmänhet kan sägas ha verkat helsosamt på riksdagsfrågornas utredning och behandling, så torde detta kunna förväntas i än högre grad blifva fallet, derest valsättet för utseende af ledamöter i Riksdagens utskott och delegationer ändrades derhän, att det gäfve garanti för väljandet af personer, som kunde sägas representera de väsentligaste

meningsskiljaktigheterna inom kamrarna och att sålunda hvardera kammarens utskottshalfva blefve ett mera troget uttryck af kammarens egen sammansättning. Visserligen har detta i viss mån kunnat ske äfven under hittillsvarande valsätt genom att majoriteten på sina listor sjelfmant upptagit ett eller ett par af minoritetens namn, hvilka den funnit för sig acceptabla. En dylik handling af mer eller mindre godtycklig välvilja kan emellertid för minoritetens del aldrig uppväga en i lag erkänd rätt att i förhållande till sitt antal blifva företrädd. Och klart är, att för närvarande ingenting hindrar en majoritet att i frågor, der specielt starka partiintressen göra sig gällande, alldeles utesluta minoritetens kandidater eller att ur motståndarnes krets upptaga helt andra än dem, minoriteten sjelf betraktar såsom för densamma representativa. Endast möjligheten af att den nuvarande metoden med rena majoritetsval i upprörda tider på sådant sätt kan missbrukas torde få anses som tillräckligt skäl att påyrka en ändring i valsättet, egnad att under alla omständigheter trygga minoritetens billiga anspråk på att i förhållande till sin styrka få göra sin stämma hörd vid frågornas utredning.

Förutom den rättvisa och billighet, som ligger i att vid tillsättande af utskott och delegationer skälig hänsyn tages äfven till den i antal svagare partens uppfattning, tala också andra skäl för en sådan anordning. Utan tvifvel skulle det bidraga till ärendenas möjligast grundliga och mångsidiga utredning, om minoriteten redan vid en frågas förberedande behandling kunde få lagstadgad rätt att framställa invändningar och ändringsförslag. Med de ofullkomligheter, som vidlåda den menliga naturen, äfven då den är som bäst, lär nemligen aldrig komma att inträffa, att sanningen ligger odelad på den ena sidan. En majoritet, om än aldrig så stark i voteringen, skall alltid hafva något att lära af motståndarnes kritik, och meningsbrytningars utjemnande på en frågas tidigare stadium kan ofta undanrödja svårigheter och förkorta debatten vid afgörandet. Dessutom — i dag mig, i morgon dig! Ett parti, som har majoritet ena gången, kan den andra få bevittna, att rolerna blifvit ombytta, och kommer då i sin tur att åtnjuta fördelen af att hafva sig tillförsäkradt det mått af inflytande, som alltid bör vara en minoritet af viss styrka medgifvet. En dylik sakernas ordning, fastställd genom grundlagens bud, skulle för öfrigt ej blott vittna om den aktning för motståndares olika mening, som är ett politiskt moget folk värdig, utan äfven bidraga att minska den spänning mellan partierna, som under striden om dagens frågor lätt uppkommer.

Ett effektivt medel i nämnda hänseende erbjuder det s. k. proportionella valsättet, enligt hvilket hvarje meningsgrupp vid val får gälla hvad

den kan i förhållande till sin numerära styrka. Detta valsätt har, såsom bekant, på senare tider vunnit rätt vidsträckt användning både inom gamla och nya världen vid politiska och kommunala val samt inom enskilda associationer. Jag skall här ej uppehålla mig vid den proportionella valprincipens tillämpning under olika former vid val för utseende af folkrepresentanter i Danmark, i Belgien, i flera af Schweiz' kantoner och af Amerikas stater m. fl. länder, då dessa förhållanden föga inverka på bedömandet af nu föreliggande förslag. Jag skall ej heller närmare ingå på de anordningar, som inom riksförsamlingen i Danmark, i Tyska riket, i Spanien och i Portugal m. fl. stater, hvilkas författning är af nyare datum, vidtagits för att vid tillsättande af förberedande utskott och kommissioner låta minoritetens mening komma till sin rätt; dessa anordningar ansluta sig nemligen i allmänhet till parlamentariska traditioner, som äro ganska olikartade med våra. Jag skall åtnöja mig med att konstatera, att det proportionella valsättet i senare tider börjat allt mera vinna insteg inom våra nordiska grannländer; i Danmark fick detta valsätt fast fot vid landtingsvalen redan år 1855, vid utskottsval inom danska riksdagen år 1866 och har nyligen ytterligare utvecklats och förenklats (1895) samt infördes år 1893 vid utskottsval inom Köpenhamns borgarrepresentation; i Norge antogs år 1896 en lag om fakultativ användning af den proportionella principen vid kommunala val (>formandskaber») på landsbygden och i städerna, och i Finland beslöto ständerna år 1897 att hos kejsaren anhålla om pröfning, huruvida och i hvad mån nämnda grundsats kunde, der de röstberättigade sådant önskade, vinna användning vid val af representanter till presteståndet.

Äfven inom Sverige synas sympatierna för det proportionella valsättet vara i stigande, ehuru frågan ännu på många håll har att kämpa med otillräcklig insigt om dess egentliga innebörd. Af de förslag till användande af ett dylikt valsätt, som hittills framlagts för svenska Riksdagen — nemligen i fråga om utskottstillsättningen af herrar S. G. von Troil 1867, H. L. Rydin 1878, S. Palme 1896 och J. Nydahl 1897 i Andra Kammaren, i fråga om riksdagsmannaval i de större städerna af Kongl. Maj:t 1896 samt i fråga om stadsfullmäktigeval af herr H. Branting 1899 — har visserligen intet hittills lyckats vinna Riksdagens bifall. Emellertid förtjenar anmärkas den väsentligen olika hållning, som utmärkt konstitutionsutskottets yttranden angående dylika förslag i äldre och i senare tider. Medan nemligen utskottet år 1878 i sitt afstyrkande utlåtande med anledning af herr Rydins motion om fakultativt införande af det i Danmark brukade valsättet för tillsättning af Riksdagens utskott och

delegationer väsentligen stödde sig derpå, att förhållandena i vårt land voro olika med dem i andra länder och att därför hos oss målet att tillgodose minoritetens anspråk, äfven om det vore önskligt och nyttigt, att detta skedde mer än hittills, borde bäst och lämpligast kunna vinnas på öfvertygelsens väg, så har utskottet år 1896 i sitt utlåtande öfver herr Palmes motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t om utredning i meranämnda syfte, under uttalande af att utskottet ingalunda underskattade vigten deraf, att vid tillsättande af Riksdagens utskott skälig hänsyn toges till olika meningar, som kunde vara förtjenta af att der representeras, på det ärendena måtte erhålla en i möjligaste måtto mångsidig utredning, hemtat det hufvudsakliga skälet till afslag å motionen från den omständigheten, att frågan om det proportionella valsättet ännu icke kunde anses tillräckligt förberedd, för att det för närvarande skulle kunna vara möjligt att utarbета och framlägga något förslag till reform i berörda hänseende. Och år 1897 gick konstitutionsutskottet i sitt utlåtande öfver herr Nydahls motion ännu ett steg längre i erkännande af ifrågavarande tidskrif, då utskottet förklarade sig anse, att det väl kunde vara önskvärdt, om beträffande val inom Riksdagen och särskildt val af ledamöter i utskotten en valmetod blefve använd, hvarigenom de olika meningarna inom kamrarna kunde i förhållande till sin storlek tillförsäkras inflytande på valresultatet; men så länge förslagen att lösa frågan om proportionellt valsätt visat sig behäftade med afsevärda svårigheter i tillämpningen, fann utskottet välgrundade betänkligheter mot saken och afstyrkte. Det är dock uppenbart, att det ej längre var principen i och för sig, utan fastmer öfvertygelsen om det ofullkomliga i försöken att bringa densamma till utförande, som vållade det hufvudsakliga motståndet emot reformen.

Under de senaste åren har kännedomen om ifrågavarande valsätt hos oss blifvit ytterligare spridd genom litteraturen, särskildt medelst tvenne publikationer, nemligen »Proportionell representation» af skriftställaren E. Svensén i Statsvetenskaplig Tidskrift 1897—99 och »Proportionella valmetoder», en systematisk öfversigt, med statsbidrag utgifven af aktuarien I. Flodström, till hvilka förtjenstfulla utredningar jag beträffande frågans förhistoria och de olika metodernas detaljer tillåter mig att hänvisa. I hufvudstaden ha ock förberedande åtgärder vidtagits för bildande af en förening med uppgift att verka för meranämnda valsätt, och vid innevarande års riksdag har förslag om dess användande vid kommunala val blifvit framlagdt i en motion af herr H. Hedlund (A. K. n:o 139).

Om sålunda intresset för frågan i vårt land onekligen ökats, så saknas dock ännu hos oss stödet af praktisk erfarenhet på detta område.

En sådan vore af vigt att vinna, så mycket mer som man från flera håll börjat tala om det proportionella valsättet såsom en god garanti — sannolikt den bästa och mest effektiva, som kan åstadkommas — i händelse en mycket omfattande utsträckning af den politiska rösträtten komme att genomföras. En tillämpning af nämnda valsätt låter sig emellertid icke tänkas med bibehållande af den nuvarande valkretsindelningen för val till Riksdagens Andra Kammare, enär denna väsentligen är byggd på enmansval, och den proportionella valmetoden, såsom bekant, kräver valkretsar af större omfattning, så att minst tre representanter väljas inom kretsen. För genomförande af meranämnda princip vid Andra-Kammar-valen utgör alltså en fullständig omläggning af den nuvarande valkretsindelningen, sannolikt med upphäfvande helt eller delvis af hittillsvarande skilnad mellan städernas och landsbygdens representation, en nödvändig förutsättning. Men äfven om en så genomgripande reform af den politiska valrätten ej torde stå omedelbart för dörren, så kan dock den dag komma, då en dylik reform på allvar ifrågasättes, och då borde det vara af betydelse att på nära håll ha vunnit någon erfarenhet om huru det proportionella valsättet ter sig i tillämpningen. En sådan erfarenhet åter lär ej på bättre och säkrare sätt kunna förvärfvas, än om detta valsätt finge användas vid val till Riksdagens utskott och delegationer, der dess införande — såsom ofvan påvisats — äfven af andra och djupare liggande grunder vore önskvärdt. Sålunda kunde man inom ett strängt begränsadt område närmare lära känna metoden, och derifrån skulle sedan, om den visade sig verka till belåtenhet, kännedom om densamma genom representanterna kunna spridas till landets olika delar. Det skulle måhända vid tillämpningen komma att visa sig, att den nya valmetoden i praktiken ej är så krånglig, som den vid första påseendet förefaller. Ty att denna metod i princip, mer än någon annan hittills brukad, bör vara egnad att i det offentliga lifvet låta olika meningar i mån af deras styrka komma till sin rätt, lär väl ingen sakkunnig vilja bestrida.

Hittills ha också försöken att få det proportionella valsättet hos oss infördt väsentligen strandat derpå, att man ej lyckats påvisa någon metod att tillämpa detsamma, som förenar tillräcklig enkelhet med effektivitet. Ett förslag, som sträfvar att tillfredsställa billiga fordringar i detta hänseende, tillåter jag mig härmed att framlägga i form af ändrad lydelse af § 75 riksdagsordningen, hvilken som bekant innehåller de väsentliga bestämmelserna om huru vid val inom riksdagens kamrar skall förfaras.

Liksom herr Rydins förslag 1878 går det här framlagda ut derifrån, att det nya valsättet skulle tillämpas fakultativt, d. v. s. träda i verkställig-

het, endast om ett visst antal (minst $\frac{1}{10}$) af endera kammarens ledamöter begär, att detsamma skall af kammaren användas. Ty att införa det proportionella valsättet såsom obligatoriskt vid alla af kamrarne förrättade val torde ej vara skäl. I de fall, då mindre än tre personer skola väljas, eller i frågor, der inga nämnvärda partimotsättningar förefinnas, lærer man nemligen allt framgent utan olägenhet kunna förblifva vid det gamla valsättet, och nödig frihet att i dylika fall handla efter omständigheterna bör därför åt kamrarne bevaras.

För att åstadkomma verksam kontroll och trygghet i ledningen af valen synes lämpligt föreskrifva, att alla val böra öfvervakas utom af talmannen af en för hvarje riksdag inom hvardera kammaren utsedd nämnd af fyra ledamöter. Detta innebär i sjelfva verket endast en närmare utveckling och fastslående i lag af den regel, som i kamrarnes ordningsstadga redan nu finnes angifven, nemligen att talmannen, då omröstning till beslut eller val skall företagas, anmodar fyra ledamöter att taga plats vid talmansbordet för att öfver valet eller omröstningen föra anteckning.

Hvad den föreslagna valmetoden beträffar, utgör den en möjligast förenklad tillämpning af systemet med valqvot, d. v. s. den siffra, hvilken framkommer, då man delar de i valet deltagandes antal med antalet af dem, som skola väljas, och hvilken vid uppkommande bråk afrundas till närmast högre hela tal. Äro t. ex. de i valet deltagande 221 och de, som skola väljas, 10, utgör alltså valqvoten 23.

Sedan valqvoten blifvit bestämd och de vid valet afgifna sedlarna öppnats och granskats, delas dessa i flockar, hvar och en innehållande alla sedlar, som upptaga samma namn i samma ordning. Denna valmetod förutsätter nemligen, att de olika partier eller meningsgrupper, som deltaga i valet, å namnsedlarna uppföra sina kandidater i den ordning de helst önska dem valda.

Vid derpå följande uppräknings tagas till en början endast de flockar af namnsedlar i betraktande, som innehålla ett större antal sedlar, än valqvoten anger, först de talrikare och derefter de fåtaligare. Härvid förklaras inom hvar och en af dessa flockar personer valde i den ordning, de å namnsedlarna finnas uppförda, och till det antal, som angifves af det hela tal, som fås genom att dela namnsedlarnes antal i flocken med valqvoten. Om sålunda t. ex. ett antal af 221 röstande vid ett val af 10 utskottsledamöter i Andra Kammaren delar sig på trenne hufvudsakliga flockar samt några enstaka sedlar med strukna namn eller namn i annan ordning, hvilka vid användande af detta valsätt ej torde bli många, på följande sätt:

1:a flocken: 2:a flocken: 3:e flocken: spridda:
 115 sedlar, 75 sedlar, 25 sedlar, 6 sedlar = 221,

så erhålles genom valqvoten 23 till en början nedanstående antal valda ledamöter för de olika flockarne:

1:a flocken: 2:a flocken: 3:e flocken:
 5 ledamöter, 3 ledamöter, 1 ledamot = 9.

Hvarje meningsgrupp har alltså i förhållande till sin styrka blifvit representerad. Men som antalet af de ledamöter, som skulle väljas, var 10, återstår ännu att supplea valet med en ledamot, och detta föreslås tillgå så, att den af det fastställda antalet ledamöter, som genom nämnda tillämpning af det proportionella valsättet ej kunnat väljas, uttages enligt vanlig enkel majoritetsberäkning, d. v. s. genom sammanräkning af alla återstående namn å samtliga afgifna namnsedlar. Härvid komma således äfven spridda namnsedlar eller flockar af mindre antal än valqvoten att, jemte de återstående namnen å de större flockarnes sedlar, tagas med i räkningen. Vid en dylik subsidiär utfyllnad af proportionsvalet, hvilken i de flesta fall torde bli af nöden, blir visserligen majoritetens intresse gynnadt, då den oftast läser komma i besittning af den eller de subsidiärt besatta platserna. Men denna utväg förenklar tillvägagåendet i hög grad, och hufvudsyttet, nemligen att hvarje meningsgrupp får sina representanter i något så när rättvis proportion valda, har dock äfven med en sådan utgång af valet blifvit vunnet.

Till ledning för den händelse, att ett redan valdt namn skulle förekomma på namnsedlarne inom en eller flera följande flockar, bör ock föreskrifvas, att detta namn i så fall i en senare flock förbigås och att i stället räknas det å namnsedeln närmast följande. Om sålunda inom de tvenne nämnda flockarna på 115 och 75 namnsedlar, hvilka med en valqvot af 23 voro berättigade till respektive 5 och 3 platser, två namn af den senare flockens vore gemensamma med den förras, så skulle enligt nyssberörda regel hvardera flocken dock erhålla sitt rätta antal ledamöter. Vore nemligen namnen inom

1:a flocken (115 sedlar): 2:a flocken (75 sedlar):

A	X
B	A
C	B
D	Y
E,	Z,

skulle enligt ofvan angifna grunder af första flokken namnen: A, B, C, D, E (= 5), och af andra flokken namnen: X, Y, Z, (= 3), förklaras valda. Sådant torde dock vid tillämpning af ifrågavarande valsätt, som gör enstaka strykningar temligen maktlösa, väl icke särdeles ofta förekomma. Fastmer torde detta valsätt leda till större sammanhållning än hittills kring bestämda partilistor, hvilka dock ej behöfva upptaga hela antalet ledamöter, som skola väljas, utan endast ungefär så många, som partiet har utsigt att för sin del få valda. Det bör därför medgifvas, att namnsedlarna behålla sin giltighet, äfven om de ej upptaga hela antalet af dem, som skola väljas.

Då vid användande af ifrågavarande valsätt de flesta blifva valda utan angifvet röstetal, torde äfven en bestämmelse böra gifvas om den ordning, i hvilken de skola å listan öfver de valde uppföras. Och synes dervid såväl i fråga om ledamöter som om suppleanter riksdagsålder inom vederbörande utskott eller nämnd och, der denna är lika eller saknas, lotten lämpligen kunna gifva utslaget. Ty med afseende å ledamöterna har ordningen ingen praktisk betydelse och med afseende å suppleanterna endast en ringa sådan, sedan minoriteten väl erhållit fast representation bland de ordinarie ledamöterna.

På grund af hvad ofvan anförts, får jag hemställa,

att Riksdagen måtte såsom hvilande för vidare behandling i grundlagsenlig ordning antaga följande förslag till ändrad lydelse af

§ 75 riksdagsordningen.

1. Vid val iakttages, att namnsedlarna, så framt de skola blifva gällande, böra vara enkla, slutna, hoprullade, omärkta och fria såväl ifrån tvetydighet i anseende till personernas namn som från origtighet i anseende till deras antal. Mellan personer, som vid val undfått lika antal röster, skiljes genom lottning, när så erfordras.

2. Val, som af kammare förättas, ledas af talmannen och öfvervakas af honom och af en vid början af hvarje riksdag af kammaren utsedd nämnd, bestående af fyra ledamöter, med lika många suppleanter.

3. Vid val, som af kammare förättas, skall, derest minst en tiondedel af kammarens ledamöter se-

nast vid det sammanträde, då tid för valet utsättes, derom gör framställning, förfaras på följande sätt. De vid valet afgifna namnsedlarnes antal delas med antalet af dem, som skola väljas, och den sålunda erhållna valqvoten, vid uppkommande bråk bestämd till närmast högre hela tal, lägges till grund för bestämmandet af hvilka skola anses valda. Sedan namnsedlarne öppnats och till sin giltighet granskats, fördelas de i flockar, så att till hvarje flock läggas de sedlar, å hvilka samma namn förekomma i samma ordning. Vid uppräknandet tagas till en början endast de flockar i beräkning, som innehålla minst lika stort antal namnsedlar, som valqvoten angifver, de talrikare flockarne först, de fåtaligare derefter. Inom hvar och en af dessa flockar förklaras personer valde i den ordning, de å namnsedlarna finnas upptagne, och till det antal, som angifves genom det hela tal, hvilket framkommer, då namnsedlarnas antal inom flocken delas med valqvoten. Namn å den, som redan i en föregående flock förklarats vald, förbigås, om det ånyo förekommer i en följande, och i stället räknas det å namnsedeln närmast derefter uppförda namnet. Har det antal, som skall väljas, icke på sådant sätt uppnåtts, fylles antalet af den eller dem, som vid sammanräkning af återstående namn å samtliga afgifna namnsedlar befinnas hafva erhållit de flesta rösterna; i händelse af lika röstetal skilje lotten. Vid användande af detta valsätt eger en namnsedel giltighet, äfven om den innehåller färre namn än antalet af dem, som skola väljas.

4. Mellan de valde bestämmes ordningen, derest de förut tillhört ifrågavarande utskott eller nämnd, efter det antal riksdagar de inom samma varit ledamöter eller suppleanter, men eljest, eller i händelse detta antal är lika, medelst lottning.

Om remiss till konstitutionsutskottet anhålles. Derest den i motionen framhållna principen skulle vinna utskottets godkännande, men

den föreslagna lydelsen af § 75 riksdagsordningen ej befinnas tillfredsställande, anhåller jag vördsamt, att utskottet måtte föreslå annan och bättre utväg att få ifrågavarande grundsats inom vårt statslif tillämpad.

Stockholm den 12 mars 1902.

Ernst Carlson.
